

UOT 338.48

TURİZMİN DAVAMLI İNKİŞAFI VƏ ONUN SOSIAL PROSESLƏRƏ TƏSİRİ

Nazim Fazil oğlu Niftəliyev
Mingəçevir Dövlət Universiteti
nazim.niftaliyev@mdu.edu.az

Xülasə: Məqalədə son illərdə kütləvi turizmin mənfi təsirlərini ekoloji, sosial və mədəni təsirlər və turizm davamlılığı təmin etmək, bilik istehsal etmək, bacarıqlardan istifadə və inkişaf yolu, ilk növbədə davamlı inkişaf və turizm anlayışları izah edilir, biliyin bu gün turizmdəki yeri araşdırılır, məlumatlara sürətli və sürətli çıxışın faydaları vurğulanır. Xüsusilə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə məlumatların davamlılığı baxımından əhəmiyyətli bir yerə sahib olan turizm sektorunun vacibliyindən danışılır.

Açar sözlər: davamlı inkişaf anlayışları, dayanıqlı turizm, sosial proseslər, sosial mobillik, bilik, informasiya texnologiyaları

Giriş

Bu bir həqiqətdir ki, tarixi prosesə nəzər saldıqda, ictimai quruluşun dəyişməsi ilə ətraf mühit də dəyişir. Bu proses ibtidai cəmiyyətlərdən, kənd təsərrüfatından və sənaye cəmiyyətinə qədər hər yeri əhatə edir. Yaşadığımız informasiya cəmiyyətinin əsasını, bilik və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları təşkil edir. Bu gün yaşanan sosial və iqtisadi dəyişikliklər sənaye cəmiyyətindən sonra ətraf mühitə dəyən ziyanın böyüklüyü fonunda davamlı inkişafı zərurətə çevirmişdir.

Bu gün insanlar texnoloji inkişafın verdiyi imkanlarla daha səmərəli həyat sürmək imkanı əldə edirlər. Texnoloji inkişafı iqtisadi strukturda, istehsal üsulunda və həyat tərzində mühüm nəticələrə malikdir və bununla əlaqədar olaraq informasiyanın mənası, funksiyası və şərhə dəyişir.

Ətraf mühitin mühafizəsi geniş mənada davamlı inkişaf baxımından vacib olsa da, dar mənada turizm sektorunda davamlı turizm baxımından məlumatlardan istifadənin əhəmiyyəti artır. Davamlı turizm üçün informasiya cəmiyyətində informasiyanın daha təsirli, daha sürətli və həssas olması zəruridir. Bu gün və gələcək üçün informasiyanın ekoloji, sosial və mədəni təsirlərini inkişaf etdirərək paylaşaraq turizmdə sürətli və geniş auditoriyaya çatmaq ölkələrin inkişafı üçün də son dərəcə vacibdir. Bu səbəblə araşdırma turizmin davamlılığını təmin etmək üçün məlumatların necə, harada və nə vaxt istifadə edilməsi məqsədini daşıyır.

Davamlı inkişaf və davamlı turizm

1970-ci illərə qədər inkişaf anlayışı yalnız iqtisadi mənada idi. Qiymətləndirilmiş, sosial, ekoloji və mədəni ölçülər nəzərə alınmamış, iqtisadi artımın reallaşmasından asılı olaraq, gəlir bölgüsü, qeyri-bərabərlik, yoxsulluq və ekoloji zərərin aradan qalxacağı düşünüldü. İqtisadi artımın tək başına kifayət qədər inkişaf olmadığını dərk edildiyi bir vaxtda, davamlı inkişaf ideyası ilk dəfə 1987-ci ildə nəşr olunan Beynəlxalq Ətraf Mühit və İnkişaf Komissiyasının hesabatında xanım Qru Harlem Brundtlandın (The Brundtland Hesabatı) məruzəsində səslənmişdir [1]. Davamlı inkişaf “gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək imkanlarından məhrum etmədən indiki nəslin ehtiyaclarını ödəyən inkişaf” kimi müəyyən edilmişdir. Hesabat davamlılığın beş əsas prinsipini təqdim edir:

- bütöv planlaşdırma düşüncəsi və strategiyanın həyata keçirilməsi;
- lazimi ekoloji prosesin saxlanması vacibliyi;
- həm insan mədəniyyətinin, həm də biomüxtəlifliyin qorunmasının zəruriliyi;
- gələcək nəsillər üçün uzunmüddətli məhsuldar davamlı sahələr təfəkkürün inkişafı;
- beynəlxalq kapitalın daha yaxşı balanslaşdırılmasına nail olmaq məqsədi daşıyır.

Davamlı inkişafın əsasını ehtiyatların qorunması və inkişafı təşkil edir. Resursların davamlı olaraq qiymətləndirilməsi, xüsusən də bərpa olunan mənbələrin özünü yeniləmək həddini aşmadan inkişafı dəstəkləmək qabiliyyəti ətraf mühiti qoruyan inkişaf fəlsəfəsinin əsasını təşkil edir.

Sağlam və uzun ömür, məlumat əldə etmək və ağlabatan həyat səviyyəsi üçün lazımı resurslara çatmaq kimi üç əsas prinsipə söykənən “Dayanıqlı insan inkişafı” davamlı inkişafın davamı kimi işlənib hazırlanmış meyarları ehtiva edir. İqtisadi artımı təmin etməklə yanaşı, gəlirin bərabər bölüşdürülməsi, ətraf mühitin məhv edilməsi əvəzinə yenilənməsi, insanları fəvqəladə etmək əvəzinə güclənməsi kimi meyarlar var. Bundan əlavə, bu paradigma çərçivəsində insan təhlükəsizliyi iki ölçüdə nəzərdən keçirilir: aclıq, xəstəlik və təqib kimi ölümcül təhlükələrə qarşı təhlükəsizlik və evdə, işdə və cəmiyyətdə həyat tərzində qəfil və ağırlı fasilələrə qarşı təhlükəsizlik [3].

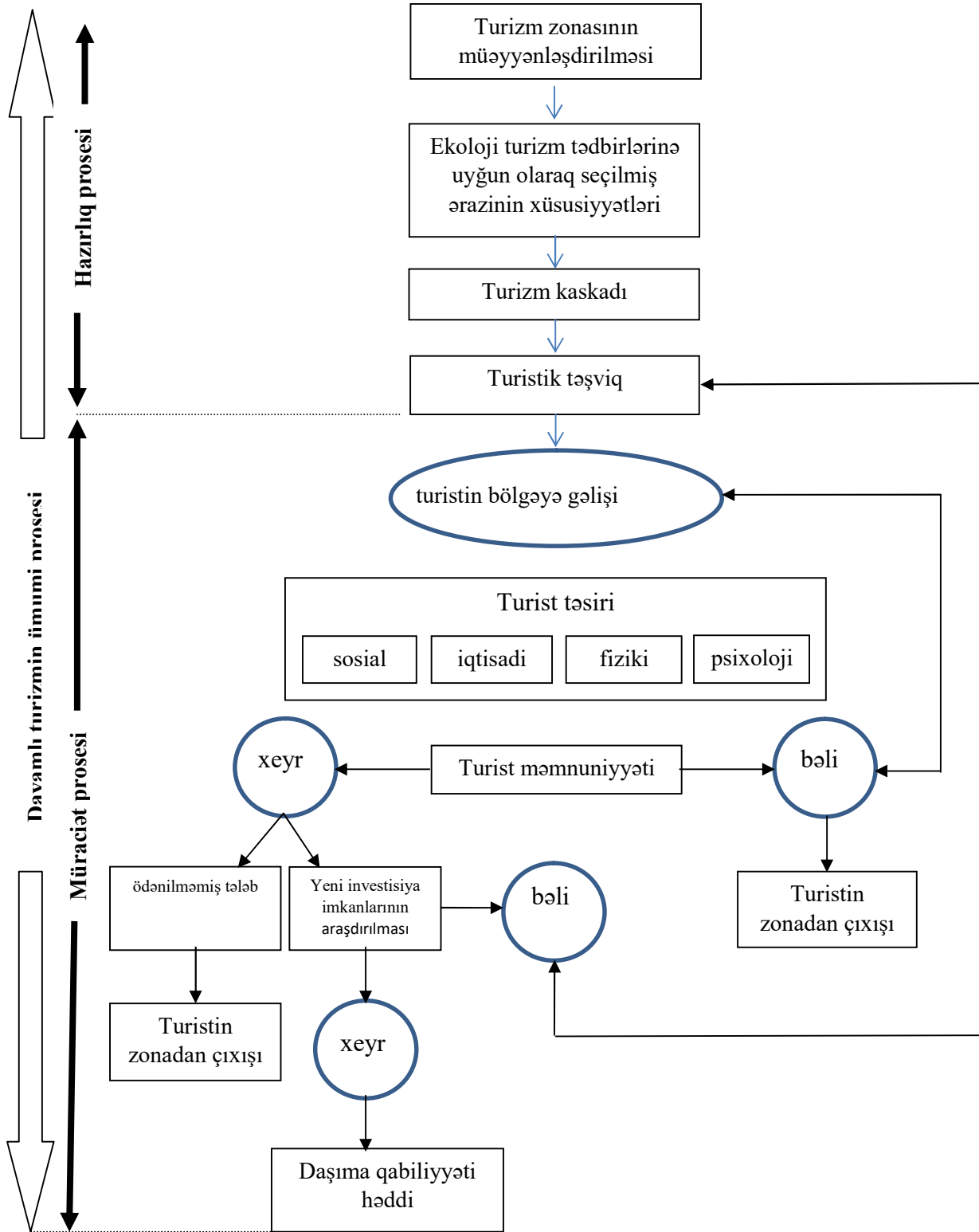
Davamlılıq anlayışı nəsillər arasında bərabərliyə əsaslanmaqla yanaşı, təbii həyatın davamlılığı və daha yaxşı həyat səviyyəsinə çatması üçün imkanlar yaradır. Sosial kapital və sosial davamlılıq ekoloji və iqtisadi kapital qədər vacibdir. Ümumilikdə sosial kapital, cəmiyyətin sosial, iqtisadi və ekoloji problemləri həll etmək qabiliyyətidir. Davamlı turizm yanaşmasının davamlı inkişaf konsepsiyası ilə paralel inkişafı, 20-ci əsrin ikinci yarısında kütləvi turizmin inkişafı ilə paralel olaraq, insanların gediş-gəlişinin artması və kütləvi turistlərin getdikləri yerlərdə yaratdığı dağınıqlarla başladı. Həm iqtisadi artım, həm texnoloji, həm də sənaye tərəqqi 1960-cı illərin ortalarında həssas fərdlər və qruplar, xüsusilə ekoloqların qabaqcıl hərəkətləri, ictimai elm və tarixin zənginliyini araşdıran fənlərdən gələn tənqidlərin ictimaiyyətə və turizmə yayılmasına səbəb oldu. “hücum turizmi” əvəzinə yeni “alternativ turizm” axtarıları başladı[2]. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının tərkibində yaradılmış “Dayanıqlı İnkişaf Komissiyası” dayanıqlı turizm konsepsiyasına diqqət yetirərək, dayanıqlı turizmin prioritetlərini müəyyənləşdirməyə çalışıb. Komissiya 1997-ci ilə qədər dayanıqlı turizmi yalnız kiçik adaların inkişafı kontekstində qiymətləndirirdisə, 1999-cu ildə dayanıqlı turizmi beynəlxalq iş proqramına daxil etmişdir.

Ən böyük beynəlxalq təşkilat olan və turizmlə bağlı ən geniş fəaliyyət şəbəkəsinə malik olan Ümumdünya Turizm Təşkilatı 1988-ci illərin əvvəllərində davamlı turizmi “mədəni bütövlüyü, zəruri ekoloji prosesləri, bioloji müxtəlifliyi və həyatı təmin edən sistemləri qurarkən iqtisadi, sosial və estetik ehtiyacların ödənilməsi üçün bütün resursların idarə edilməsi” kimi müəyyən etmişdir. Bu dövrlərdə ətraf mühitin davamlılığı və ya cəmiyyətin turizmdə iştirakının artırılması diqqət mərkəzində idi. Öz resurslarından səmərəli istifadə edə bilməyən və cəmiyyətin əhəmiyyətli bir hissəsi zəif inkişaf etmiş ölkələrin inkişafında davamlı inkişaf yanaşması ilə dayanıqlı turizm yanaşmasının qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi vacib hesab edilir. İqtisadi inkişafı paralel olaraq inkişaf edən “turizmin davamlılığının” təmin edilməsi turizmin mənbəyini təşkil edən regional və ya yerli mədəni və təbii dəyərlərin qorunub inkişaf etdirilməsi və bununla da onların cəlbediciliyinin davam etdirilməsi deməkdir [4].

Davamlı turizmin ümumi prosesi izah edildiyi kimi, ilk növbədə, ekoloji meyarlara uyğun olaraq turizm regionu müəyyən edilir və onun resursları müəyyən edilir. Davamlı turizm üçün hazırlıq prosesi daha sonra həyata keçiriləcək tanıtım fəaliyyətləri ilə tamamlanır. Turist təşviqindən sonra turistin təkəcə iqtisadi deyil, həm də məmnun olub-olmamasından asılı olmayaraq sosial, fiziki və psixoloji təsir prosesi baş verir. Turistə müsbət təsir edərsə, məmnun qalacaqları və bölgəyə qayıtmaq istəyəcəkləri bildirilir. Turist məmnun qalmazsa, yeni investisiya imkanlarının səfərbər edilməsi təklif edilir, beləliklə, turistin bölgəyə qayıtmasını təmin etməyə çalışın. Yeni investisiya imkanları olmasa, bölgənin turizm inkişafı davam edə bilməyəcək. Şəkil davamlı turizmin hazırlıq mərhələsindən istehlak mərhələsinə qədər hər bir mərhələsində məlumatın əhəmiyyətini görmək üçün ümumi çərçivə təqdim edir.

İnformasiya və informasiya texnologiyalarına önəm verən, bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirən bir bölgədə turizm resurslarının məhv edilməməsi və düzgün istifadə edilməsi, turistlərin məmnun qalması və turizm resurslarının gələcək nəsillərə ötürülməsi mümkün olacaq. Bu baxımdan, davamlı turizmdə destinasiyanın formalaşmasında və inkişafında və turizm məhsulunun istehsalı, marketinqi və inkişafında məlumat istehsalının, istifadəsi, paylanması və mübadiləsinin əhəmiyyətini araşdırmadan əvvəl bilik anlayışını müəyyən etmək və izah etmək məqsədəuyğun olardı [5].

Davamlı turizm idarəçiliyi

Bilik konsepsiyası və onun əhəmiyyəti

Bilik anlayışı ümumiyyətlə məlumat anlayışı ilə sinonim olaraq istifadə olunur. Onların arasındakı əsas fərq ondan ibarətdir ki, məlumat bir fenomen haqqında hər şeyi bilmək deməkdir, bilik isə bu fenomenin dəyişməyə necə reaksiya verəcəyini anlamaqdır. Bilik, hadisə, yəni informasiya haqqında nəyi bilməkdən əlavə, idrak prosesindən keçərək məlumatın mühakimələrə

çevrilməsini də əhatə edir. İdrak prosesi subyektiv prosesə aiddir. Bu, ətraf mühitin, yaddaşın və idrak proseslərinin birləşməsinə tələb edən informasiyanı məlumatdan fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir. Bilik nəyisə və ya insanı dəyişdirən məlumat deməkdir. Bunu ya hərəkət üçün təsirli bir səbəb müəyyən etməklə, ya da bir insanı (və ya təşkilatı) fərqli və ya daha təsirli bir hərəkət etmək mövqeyində yerləşdirməklə edir [7].

Biliyin subyektivi insandır və o, insan qabiliyyətləri tərəfindən istehsal olunur. Halbuki insanlar bu biliyə tək deyil, cəmiyyətdə yaşamaqla yiyələnirlər. Sonra ictimai formalaşma və biliyin yayılmasıdır. Bu halda bilik mədəniyyət kimi meydana çıxır. Bu onu göstərir ki, bilik subyektivi fərd olmaqdan çıxıb, cəmiyyətə çevrilib.

Bilik təhsil, müşahidə, tədqiqat və ya təcrübə yolu ilə əldə edilən və insanların zehni qiymətləndirilməsi nəticəsində ortaya çıxan faktları və hadisələri tanımaq, anlamaq və xüsusilə izah etmək üçün faktlar və ya fikirlərdir.

Müəyyən mənada informasiyadan istifadə bilik yaradır. Başqa sözlə desək, məlumatın təfsiri bilik adlanır. Yeni dövrün tədqiqatçıları, informasiya texnologiyaları sayəsində informasiyanın daha sürətli və daha çox istehsal oluna biləcəyini və ondan istehsalda istifadə edilməsi nəticəsində adambaşına düşən məhsuldarlığın daha sürətlə artacağını, daha az vəsaitdən istifadə etməklə daha zəngin və keyfiyyətli məhsul çeşidinin istehsal oluna biləcəyini müdafiə edirlər. Başqa sözlə, istehsal olunan biliklər sayəsində rifah artacaq, bu dövrdə məhsuldarlığın artmasının yeganə mənbəyinin yeni texnologiyalar olduğunu vurğulayırlar. Yeni texnologiyalar zehni əməyi istehsal edir və əmək və ya yaradıcı zəkanın məhsulu olan texnoloji təcrübə insanların həyat səviyyəsini yüksəldir.

Biliyin tərifləri araşdırıldıqda biliklə bağlı aşağıdakı ümumiləşdirmələr ortaya çıxır:

- Məlumat və məlumat biliyin əsasını təşkil edir.
- İnformasiya rəşional olaraq süzgəcdən keçirildikdə və şərh edildikdə bilik yaranır.

- Qərarların qəbulu, planlaşdırma, müqayisə, qiymətləndirmə, təhlil, proqnozlaşdırma, diaqnostika və s. O, həyatın hər bir sahəsinə əsas verəcək hərəkətlərin əsasını təşkil edir. Bilik təriflərinin diqqət mərkəzində verilənlərin və məlumatların təhlili və qiymətləndirilməsidir. Daha yaxşı və daha sürətli məlumat əldə etməyin vacibliyi ilə yanaşı, yeni əsas diqqət dəyər yaratmağa yönəlib. Biznes baxımından məlumatlara sürətli çıxışın təmin edilməsi müştəri məmnuniyyətinin artmasına təsir göstərə bilər və problemlərin tez həllini təmin edə bilər [6].

İnformasiya əldə etmək, ondan istifadə etmək və yeni dəyər yaratmaq yalnız biznesə deyil, həm də cəmiyyətlərə aiddir. İnformasiya cəmiyyətlərə daha yaxşı qərarlar qəbul etməyə və bu qərarları həyata keçirməyə kömək edə bilər. Cəmiyyətlərin həyat səviyyəsini yüksəldəcək bilik və informasiya texnologiyalarından istifadə etmək və inkişaf etdirmək üçün cəmiyyətlər yeniliklərə açıq və həvəsli olmalıdırlar.

Davamlı turizmdə biliklərin səmərəliliyi

Ümumdünya Turizm Təşkilatının davamlı turizm tərifinə əsasən, davamlı turizm, aşağıdakıları təmin etməlidir:

- təbii irsin və biomüxtəlifliyin qorunmasına kömək edən və ekoloji prosesi qorumaqla turizmin inkişafında əsas element olan ekoloji resurslardan optimal istifadəni təmin etmək;
- orijinal sosial mədəniyyətlər, strukturlar, yaşayış mədəni irsinə və ənənəvi dəyərlərinə hörmət etmək və mədəniyyətlərarası anlaşmaya və tolerantlığa töhfə vermək;
- uzunmüddətli iqtisadi əməliyyatların həyat qabiliyyətini təmin etmək.

Turizm bütün maraqlı tərəflər arasında bölüşdürülmüş sosial-iqtisadi faydalar, sabit məşğulluq və gəlir gətirən imkanlar təmin etməli, ev sahibi cəmiyyətə sosial xidmətləri daxil etməli və yoxsulluğun azaldılmasına töhfə verməlidir.

Davamlılıq prinsipləri turizmin ekoloji, iqtisadi və sosial-mədəni inkişafına istinad edir və uzunmüddətli davamlı turizm bu üç ölçü arasında müvafiq düzəlişlər etməlidir. Turizmdə yeniliklər və biliklərin inkişafı bu prinsiplərin reallaşmasına mühüm təsir göstərəcəkdir.

Davamlı turizm yanaşmasının inkişafı üçün dörd əsas qayda var. Bunlar təhsilin əhəmiyyəti, yerli turizm biznes strategiyaları, kənd turizmi və məlumat mübadiləsidir. İnformasiya mübadiləsi

ölkələr və regionlar arasında biliklərin ötürülməsinə əsaslanır. Xüsusilə, resursların yaradılması və dayanıqlı turizm, yerli potensialın qorunması və düzgün istifadəsi sahələrində istehsalın və bilik mübadiləsinin intensivləşdirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir [9].

İnsan inkişafı üzrə son hesabatda “texnoloji uğur indeksi”nin məzmunu mənalı görünür. Bu üç sahədə dəyişənləri nəzərə alan kompozit indeksdir. Bu sahələrdən birincisi tədqiqat və təkmilləşdirmə fəaliyyətləri vasitəsilə yeni məhsullar və istehsal üsulları hazırlamaqdır. İkincisi, həm istehsalda, həm də istehlakda yeni texnologiyalardan istifadədir. Üçüncüsü, texnologiya ilə əlaqəli öyrənmə və inkişaf fəaliyyətləri üçün zəruri bacarıqlardır [8]. Texnoloji biliklərin böyüməyə və inkişafa verdiyi töhfə bu üç sahədə əldə olunan nöqtə ilə sıx bağlıdır. Buna görə də texnologiyanın istehlak malı kimi məqsədi onun istehsal amili kimi daşdığı alətin keyfiyyətindən asılı deyildir. Buradan çıxarıla biləcək əhəmiyyətli bir iqtisadi siyasətdə; texnoloji siyasət həm tədqiqat və inkişaf siyasəti, həm təhsil siyasəti, həm də sənaye siyasəti olacaq. Bundan əlavə, istehlak siyasəti olaraq, informasiya cəmiyyətinin verdiyi imkanlara fərdlərin çatması üçün şəraiti reallaşdırmağa çalışmalıdır. Bu şərtlər isə ümumi gəlir səviyyəsi və gəlir bölgüsü, eləcə də təhsillə bağlıdır.

Turizmdə istifadə edilən informasiya texnologiyaları yeni məhsul və istehsal texnikasının inkişafını, həm istehsalda, həm də istehlakda istifadəsini, texnologiyanın öyrənilməsi və inkişaf etdirilməsi fəaliyyətləri üçün lazım olan bacarıqların inkişafını təmin edərək davamlı turizm baxımından müsbət təsirlərə malik olacaqdır. Bilik, innovasiya və texnologiyanın turizmin davamlılığı üçün təsir və əhəmiyyətini davamlılıq prinsipləri çərçivəsində üç səviyyədə geniş araşdırma aparıla bilər:

- turizmin ekoloji, iqtisadi və sosial ölçüləri üzrə bilik fəaliyyəti;
- turistik istehlakçıya yüksək keyfiyyətli xidmətin təmin edilməsində bilik fəaliyyəti;
- yerli əhalinin həyat keyfiyyətinin artırılmasında informasiyanın effektivliyi.

Dayanıqlı inkişaf yanaşmasında olduğu kimi, davamlı turizm yanaşmasında, ictimaiyyətin iştirakı mühüm meyar kimi nəzərə alındıqda, məlumatın asanlıqla yayıla biləcəyi və asanlıqla əldə edilə bilən turizm yanaşmasında ictimaiyyətin iştirak imkanları artacaq. Turizm bölgəsində əhalinin turizm fəaliyyətində iştirakının təmin edilməsi, söz sahibi olması və gəlir əldə edilməsi turizm resurslarının daha çox sahiblənməsinə və qorunmasına gətirib çıxaracaq. Bu səbəbdən yerli əhalinin turizmlə bağlı məlumat əldə edib paylaşa bilməsi və informasiya texnologiyalarından faydalanması turizmin davamlılığının meyarı kimi qəbul edilə bilər.

Nəticə

Davamlı turizm anlayışı, təbii irs və biomüxtəliflik mədəni irsin qorunması və canlı mədəniyyətlərə hörmət, mədəniyyətlərarası tolerantlığın təmin edilməsi, uzunmüddətli iqtisadi səmərələrin yaradılması, nemətlərin cəmiyyətə ədalətli bölüşdürülməsi və yoxsulluğun azaldılmasına köməklik edir. İnformasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi dünyada dayanıqlı turizm innovasiya prinsiplərinin həyata keçirilməsində innovasiyaların, informasiya və informasiya texnologiyalarının istifadəsi və yayılması mühüm görünür.

Turizm sektorunda inkişaf etdirilən innovasiyalar, ümumiyyətlə, məhsul innovasiyaları, istehsal prosesi innovasiyaları, institusional innovasiyalar və logistika innovasiyaları kimi təsnif edilir. Hər bir mərhələnin turizmin davamlılıq prinsiplərinin yerinə yetirilməsinə mühüm töhfələri olacaq. Bu töhfənin verilməsi üçün məlumatın necə istifadə edildiyi, kimlər üçün və hansı məqsədlə istifadə edildiyi də çox vacibdir. Turizmdə innovasiyalar turistin aldığı mal və ya xidmətlər yüksək məmnuniyyətin təmin edilməsində təsirli olacaqdır. Düzgün informasiya və informasiya texnologiyalarından istifadə sayəsində turistin daha keyfiyyətli və qabaqcıl məhsullar istehlak edərək, bölgəyə səyahətinin davamlılığı təmin ediləcək. Beləliklə, davamlılığın elementlərindən biri olan turist məmnunluğunun artırılması prinsipinin yerinə yetirilməsi informasiya və informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə asanlaşacaq. Nəqliyyat sektorunda yeniliklər kimi, yeniliklər səyahətləri daha sürətli, asan və daha keyfiyyətli edir.

Davamlılığın mühüm bir ölçüsü də mədəniyyətin yaşadılması və məhv edilməməsidir. Turizm sektorunda istifadə olunan informasiya və texnologiya bölgələrdə irsi, yaşayış mədəniyyətini məhv

etməyən turizm növünün inkişafına töhfə vermək lazımdır. Rayon əhalisinin və bölgəyə gələn turistlərin bölgədəki turizm ehtiyatları haqqında məlumat sahibi olması və mədəniyyət elementlərinin gələcək nəsillərə ötürülməsində informasiya texnologiyalarının rahatlığı mədəniyyətin davamlılığına kömək edəcəkdir.

Turizm sektorunda informasiya və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı istehsalın və məhsuldarlığın sürətlə artmasına səbəb olacaqdır. Biliyin inkişafı ilə məhsuldarlığın artması nəticəsində yaranan iqtisadi effektlə birlikdə sosial, mədəni və siyasi baxımdan sürətli dəyişikliklərə səbəb olur. Daha çox inkişaf etmiş ölkələrin əldə etdiyi bu nəticələr inkişaf etməkdə olan ölkələrin inkişaf baxımından əldə etmək istədikləri nəticələrdir.

Turizm bölgələrində informasiya və informasiya texnologiyalarından istifadənin dünyada geniş yayılmış kütləvi turizmin vurduğu ekoloji zərəri aradan qaldıracaq və ya azaldacaq şəkildə ətraf mühitə dəyən zərərin azaldıcı təsiri olacağı gözlənilir. Dünyanın bir çox yerində turizm müəssisələrində və məhsullarında eko-etiket tətbiqləri, daha az enerji istifadəsini təmin edən yeni texnologiyaların istifadəsi, ətraf mühitə zərərin azaldılması üçün görülən tədbirlərdir. Bundan əlavə, yeni informasiya və texnologiyalarla yeni məhsulun hazırlanması və bu məhsulun istehsalında istifadə olunan və resursların davamlılığının təmin edilməsinə mənfi təsir göstərməyəcək texnikalar davamlılıq baxımından müsbətdir. Biliyin yaratdığı töhfələr kimi hazırlanan yeni turizm məhsullarının insanların turistik məkanda iştirakını təmin etməsi, yerli əhalinin mədəniyyətini məhv etməyən təsirlər yaratması, yeni iş imkanları yaratması və turizmdən əldə edilən gəlirlərin ədalətli payını təmin etməsi faktı hesab edilə bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Nazmiye Erdogan, Çevre ve (Eko) Turizm, Yaynevi, Mart 2003, Ankara, s. 99-100
2. Дроздов А.В. Современный экотуризм: концепции и практика // Туризм в горных регионах: путь к устойчивому развитию?: Материалы Международной научно-практической конференции. Майкоп: ООО «Качество», 2013, с.28-37
3. Пономарева И.Ю., Малафий А.С. Устойчивое развитие туризма и его влияние на социальные процессы. Все о туризме:, Туристическая библиотека.с.209-215. URL: https://tourlib.net/statti_tourism/ponomareva3.htm
4. Kahraman N., Türkey O., Turizm ve Çevre, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2012), s. 93-94.
5. Гончарова Н.А. Формирование системы управления туристской дестинацией. Дис. ...канд. экон. наук. Санкт-Петербург, 2014, 213 с.
6. Güllalıyev Ç.G. Turizm fəaliyyətinin Ekoloji-Erqonomik Əsasları. Bakı: QHT Nəşriyyatı, 2017, 150 s.
7. Акимова Т.А., Хаскин В.В. Экология. Человек - экономика - природа- среда. / М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012, 495 с.
8. Максимова Е.В. Культурный туризм в системе социализации лиц с ограниченными возможностями здоровья. Дис. ...канд. соц. наук, М., 2017, 232 с.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM AND ITS IMPACT ON SOCIAL PROCESSES

N.Niftaliyev

Mingachevir State University

***Abstract:** In this article, the adverse effects of mass tourism in recent years, environmental, social, and cultural impacts and ensuring tourism sustainability, producing knowledge, the use of skills and the way of development, first of all, the concepts of sustainable development and tourism are explained, the place of expertise in tourism today is investigated, the benefits of fast access to information are emphasized. The significance of the tourism sector, which can be an important place in terms of data sustainability, especially in developing countries, is discussed.*

Keywords: *concepts of sustainable development, sustainable tourism, social processes, social mobility, knowledge, information technologies*

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ

Н.Ф.Нифталиев

Мингячевирский государственный университет

Резюме: *В статье рассмотрены негативные последствия массового туризма в последние годы, экологические, социальные и культурные эффекты и обеспечение устойчивости туризма, производство знаний, использование навыков и пути развития, в первую очередь концепции устойчивого развития и туризма. объясняется, место знаний в туризме сегодня исследуется, информация быстро и быстро подчеркиваются преимущества речи. Говорят о важности туристического сектора, который занимает важное место с точки зрения устойчивости данных, особенно в развивающихся странах.*

Ключевые слова: *концепции устойчивого развития, устойчивый туризм, социальные процессы, социальная мобильность, знания, информационные технологии*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çara təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 14.02.2023

Çara qəbul edilib: 21.02.2023